

Олександр ПАВЛЮК

кандидат військових наук
Національний університет оборони України
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6520-0797>
Електронна пошта: mil-iv@ukr.net

Ігор ФУРМАН

доктор історичних наук, професор
Національний університет оборони України
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3594-5499>
Електронна пошта: fi.2005@ukr.net

Олексій ЧІРКАЛОВ

кандидат історичних наук
Національний університет оборони України
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1939-8322>
Електронна пошта: aleksejcirikalov@gmail.com

**ВОЄННІ ДІЇ У ПРИАЗОВ'Ї НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК В УКРАЇНУ (ЛЮТИЙ–ЛИПЕНЬ 2022 Р.)**

У статті розкрито особливості воєнних дій у Приазов'ї на початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Показано співвідношення сил російської федерації та України в Азовській операційній зоні в лютому 2022 р., а також комплексно проаналізовано цілі, завдання та характер дій військово-морських сил сторін під час повномасштабної російсько-української війни, з особливим акцентом на подіях, пов'язаних із обороною Маріуполя у лютому–липні 2022 року. Дослідження ґрунтується на матеріалах офіційних зведень, відкритих джерел, аналітичних оглядів, свідчень учасників подій та повідомлень розвідувальних структур.

Обґрунтовано підпорядкований, проте, стратегічно важливий характер воєнних дій в Азовському морі, які російське командування розглядало не як самостійну морську операцію, а як інструмент забезпечення сухопутного наступу, блокади приморських міст і формування сухопутного коридору до тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим. Показано, що контроль над акваторією Азовського моря відігравав допоміжну, але критично важливу роль у реалізації загального оперативного задуму російської федерації на південному напрямку.

Уточнено роль Військово-Морських Сил Збройних Сил України в обороні Маріуполя як чинника стримування морської активності противника в умовах його чисельної та технічної переваги. Особливу увагу приділено аналізу ураження великого десантного корабля «Саратов», оперативно-психологічне значення якого виходило за межі тактичного успіху та справило стримувальний вплив на подальші дії Чорноморського флоту російської федерації у прибережній зоні Азовського моря.

Окремо проаналізовано практику використання росією цивільної портової інфраструктури Азовського моря (Маріуполь, Бердянськ) як складової окупаційної економіки, що поєднувала військово-логістичні функції із системним привласненням матеріальних ресурсів, незаконним захопленням іноземних торговельних суден та іншими формами міжнародно-протиправної діяльності.

Ключові слова: російсько-українська війна, Приазов'я, Азовське море, Азовська операційна зона, Військово-Морські Сили Збройних Сил України, Чорноморський флот, морська блокада, оборона Маріуполя, мародерство.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у 2022 р. призвело до докорінної трансформації воєнно-політичного та безпекового середовища, зокрема на морських і приморських напрямках. Азовське море, яке до початку широкомасштабної агресії розглядалося переважно як внутрішня акваторія з обмеженим воєнно-стратегічним значенням, у лютому–липні 2022 р. перетворилося на важливу операційну зону, тісно пов'язану з перебігом воєнних дій на суходолі.

У зазначений період морський напрямок відіграв істотну, а в окремі моменти – критично важливу роль у забезпеченні стійкості оборони приморських районів, передусім м. Маріуполя – стратегічно важливого портово-промислового центру і вузла морських та сухопутних комунікацій. Адже контроль над прилеглою морською акваторією безпосередньо впливав на характер блокади міста, можливості здійснювати постачання та загальну динаміку воєнних дій. У цьому контексті особливого значення набували дії Військово-Морських Сил Збройних Сил України (далі – ВМС ЗС України) та Чорноморського флоту російської федерації.

Водночас події лютого–липня 2022 р. в Азовському морі й надалі залишаються недостатньо комплексно осмисленими в українській воєнно-історичній науці, що ускладнює формування цілісного уявлення про роль морського чинника в обороні Маріуполя та перебігу воєнних дій у регіоні загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявний масив публікацій, дотичних до дій ВМС ЗС України в Азовській операційній зоні у лютому–липні 2022 р., формують кілька тематичних груп. Базу для воєнно-історичної реконструкції становлять офіційні видання Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України, що відтворюють хронологію подій та загальну оперативну обстановку за відповідні місяці 2022 року (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022а; 2022b; Залужний, В. (за заг. ред.). 2022а; 2022b). Додатковий стратегічно-оперативний контекст (намір противника щодо сухопутного коридору, логістичні аспекти, загальна динаміка наступальної кампанії) подано в аналітичних оглядах і медійно-експертних матеріалах («Эта операция у них явно уже разработана ... 2021; Clark, M., Barros, G. & Stepanenko, K. 2022; Маслов, Е. 2022; Медведь, Р. 2022). Окремий пласт становлять повідомлення про морські епізоди, втрати/захоплення корабельно-катерного

складу, інциденти у портах Бердянська та Маріуполя, а також відеосвідчення, що потребують критичної верифікації (Відео знищення ... 2022; ВМС України втратили... 2022; Захваченные украинские корабли... 2022; Иванов, А. 2022; Оккупанты присвоили... 2022; Марчак, О. 2022; Росіяни підтверджують пошкодження... 2022; Сафронов, Т. 2022b; 2022c; Российские войска вывели из Бердянска... 2022). Показовими для оцінювання обмеження активності сил противника є матеріали про ураження ВДК «Саратов» і його наслідків (Медведева, Н. 2022; Тищенко, К. 2022; Покровская, А. 2022). Значна частина джерел висвітлює гуманітарний вимір оборони Маріуполя та стан міста, розглядаючи морський компонент переважно як супутній фактор («В Маріуполі понад 100 000 загинули... 2022; Смирнов, Ю. 2022; Гончаренко, Р. 2022; Загиблих мирних жителів Маріуполя... 2022; Оборона Маріуполя... 2022; У Маріуполі знищили понад... 2022; У Маріуполі затоплене військове судно “Донбас”... 2022), а також економіко-логістичне використання портової інфраструктури окупаційною адміністрацією (Гордійчук, Д. 2022; Сафронов, Т. 2022а; Матяш, Т. 2022; Рашисти перекинули в Маріуполь... 2022; Оккупанти захопили два іноземні судна... 2022; Земснаряд “Меотида”... 2022). Нормативний контекст функціонування портів у 2022 р. фіксує наказ Міністерства інфраструктури України про їх закриття (Про закриття морських портів... 2022). Водночас частина матеріалів походить із політично заангажованих або російських платформ і має використовуватися з урахуванням критико-історичного підходу та зіставлення з офіційними й незалежними джерелами (Шойгу доложил Путину... 2022; Оккупанти встановили в Бердянську пам'ятник... 2022; Флот Украины... 2022).

Отже, наявні наукові й публіцистичні матеріали переважно фрагментарно висвітлюють окремі епізоди бойових дій в Азовському морі та приазовському узбережжі у лютому–липні 2022 р. під час повномасштабної агресії російської федерації проти України, з акцентом на політичних, гуманітарних, інформаційних або економічних аспектах. Це зумовлює потребу у цілісному воєнно-історичному аналізі застосування сил ВМС ЗС України (завдання, форми дій, управління, забезпечення та взаємодія) на основі систематизації джерел і критичної верифікації відкритих даних.

Мета статті – здійснити воєнно-історичний аналіз цілей, завдань та характерних особливостей дій військово-морських сил російської фе-

дерації та України в Азовській операційній зоні у лютому–липні 2022 року.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 р. оперативна обстановка в Азовському морі визначалася критичною асиметрією сил на користь росії. До складу корабельно-катерного угруповання ВМС ЗС України в Азовському морі, яке було організаційно оформлене у 9-й дивізіон надводних кораблів, що базувався в портах Бердянська та Маріуполя (ВМБ «Схід»), входили: пошуково-рятувальне судно «Донбас» (А500, пр. 304), яке також використовувалося як корабель управління та плавуча база; малі броньовані артилерійські катери пр.58155 «Гюрза-М» – «Аккерман» (Р174), «Кременчук» (Р177), «Лубни» (Р178) та «Вишгород» (Р179); патрульне судно «Корець» (Р186, раніше морський буксир А830). Також в акваторії Азовського моря базувався Маріупольський загін морської охорони Державної прикордонної служби України, до складу якого входили: кораблі морської охорони ВГ32 «Донбас» (пр. 205П) і ВГ59 «Онікс» (колишня турецька риболовецька шхуна); катери морської охорони пр. 1400М «Гриф» – ВГ-105, ВГ-108, ВГ-110 «Любомир», ВГ-114 та ВГ-118 «Арабат»; малі катери морської охорони пр. 50300 «Калкан-М» – ВГ-303, ВГ-304, ВГ-305, ВГ-308, ВГ-309, ВГ-310, ВГ-311; малі катери морської охорони – пр. Galia 640 (1 од.); пр. UMS-600 (1 од.); пр. UMS-1000 (3 од. – ВГ-22, ВГ-24 і ВГ-25); малий катер морської охорони ВГ-732 (пр. ADAMANT-315) (Україна створить катерне угруповання... 2018; Дивізіони кораблів ВМС... 2022; Захваченные украинские корабли... 2022; Грищенко, Н. 2022; Grotnik, T. 2023).

Станом на 24 лютого 2022 р. загальне співвідношення сил і засобів між російським Чорноморським флотом та ВМС ЗС України характеризувалося суттєвою асиметрією на користь противника й оцінювалося орієнтовно у 12:1 (Діордієв, В. 2023). Ще до початку повномасштабної агресії російське військово-політичне керівництво здійснило завчасну підготовку до встановлення контролю над акваторіями Чорного й Азовського морів.

Під приводом проведення навчань Чорноморського флоту з ракетними та артилерійськими стрільбами російська федерація у період з 13 по 19 лютого 2022 р. закрила значні райони Чорного та Азовського морів, зокрема перекривши всі рекомендовані морські шляхи до і з українських портів. Це фактично призвело до встановлення морської блокади (ізоляції) портів Маріуполь

і Бердянськ. Крім того, у період з 21 по 26 лютого було майже повністю закрито повітряний простір над акваторією Азовського моря поблизу узбережжя України, що суттєво обмежило можливості повітряного маневру та спостереження за обстановкою українською повітряною компонентою (International Security Risks in the Azov-Black Sea Region... 2021; Підвищення ризиків... 2022).

Станом на лютий 2022 р. російська федерація зосередила в акваторії Азовського моря значне корабельно-катерне угруповання різнорідних сил. Загальна кількість розгорнутих бойових кораблів і катерів безпосередньо в морі та у районі Керченської протоки становила близько 40–46 одиниць, включно з допоміжними суднами. Основу бойового складу становили великі десантні кораблі «Новочеркасск», «Цезарь Куников» (пр. 775) та «Саратов» (пр. 1171), малі ракетні кораблі пр. 21631 типу «Буян-М» – носії крилатих ракет «Калибр», малі протичовнові та мінно-тральні кораблі, а також патрульні та артилерійські катери берегової охорони прикордонної служби ФСБ російської федерації і кораблі, перекинуті з Каспійської флотилії внутрішніми водними шляхами (Командующий ВМС Украины... 2018; Савчук, А. 2022).

Окремо варто враховувати наявність у регіоні так званої Азовської флотилії самопроголошеної «ДНР», яка напередодні вторгнення налічувала до 20–25 малих швидкохідних плавзасобів, переважно рибальських і прогулянкових катерів, що долучалися до виконання допоміжних та охоронних функцій (Командующий ВМС Украины... 2018; ОРДО хоче “флот”... 2016; Стек, Л. & Головін, Є. 2017).

Отже, аналіз співвідношення сил свідчить, що як у кількісному, так і в якісному вимірах ситуація в Азовській операційній зоні складалася не на користь України. Завчасне оперативне розгортання значного корабельно-катерного угруповання, поєднане з міжвидовою підтримкою авіації, сухопутних угруповань та ракетно-артилерійських військ, створило критичну асиметрію сил і дозволило противнику встановити фактичний контроль над акваторією Азовського моря ще до початку активної фази бойових дій. У перші години вторгнення це забезпечило повну комбіновану блокаду (ізоляцію) українських пунктів базування, а блокування (ізоляція) Маріуполя та Бердянська з моря у поєднанні з вогневим контролем Керченської протоки позбавило Сили оборони України можливостей маневру й логістичної підтримки, що згодом призвело до втрати корабельно-катер-

ного складу та безпосередньо вплинуло на характер подальших воєнних дій у регіоні (Савчук, А. 2022; Діордієв, В. 2023).

Від 24 лютого 2022 р. ключові події в Азовській операційній зоні зосередилися навколо м. Маріуполь – важливого військово-політичного та воєнно-стратегічного об'єкта, найбільшого індустріального центру й одного з найпотужніших портів України на узбережжі Азовського моря. Захопленню міста російське воєнно-політичне керівництво надавало першочергового значення, оскільки встановлення контролю над Маріуполем створювало умови для формування сухопутного коридору з території російської федерації через окуповані райони Донбасу до Автономної Республіки Крим, а також забезпечувало можливість контролювати українське узбережжя Азовського моря (Вице-адмірал Ігор Кабаненко... 2014; Маслов, Е. 2022). Плани російської федерації щодо силового створення сухопутного коридору до Криму були чітко окреслені практично одразу після окупації півострова у 2014 р., а безпосередня підготовка до реалізації відповідної військової операції, за наявними даними, набула системного характеру вже у 2021 році («Эта операция у них явно уже разработана»... 2021; Медведь, Р. 2022).

Для досягнення поставлених цілей основні зусилля російського командування були зосереджені в акваторії Азовського моря на виконанні низки оперативних завдань, серед яких ключовими були блокування з суші й моря приморських міст Маріуполь і Бердянськ як портів, орієнтованих на експорт, а також завдання артилерійських ударів по позиціях українських військ у межах м. Маріуполь. Повномасштабне блокування міста розпочалося 28 лютого 2022 року (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022а, с. 89).

Щоб не допустити вторгнення противника з морського напрямку, ВМС ЗС України виконували завдання, визначені командуванням Збройних Сил України (далі – ЗС України), зокрема: брали участь в оборонній операції Об'єднаних сил, підтримували дії сухопутних військ і підрозділів морської піхоти на приморському напрямку; проводили розвідку та висвітлювали обстановку у морській операційній зоні, підтримували сприятливий оперативний режим; готували та здійснювали протидесантну оборону узбережжя, уражали ударні і морські десантні сили противника у морі; здійснювали оборону з моря районів базування, портів Бердянськ і Маріуполь та пунктів базування в них; виконували заходи із протипід-

воднодиверсійного забезпечення; брали участь у протиповітряній обороні районів базування, портів, визначених районів і ділянок узбережжя; встановлювали оборонні мінні загородження; проводили демонстраційні дії і заходи введення противника в оману; здійснювали пошуково-рятувальне та навігаційно-гідрографічне забезпечення дій сил; проводили стабілізаційні дії; забезпечували захист судноплавства; здійснювали морські, річкові і повітряні перевезення військ і матеріальних засобів, забезпечували перекидання морем та евакуацію військ і підрозділів спеціальних операцій (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022а, с. 103).

У лютому–березні 2022 р. в Азовській операційній зоні військово-морські сили протиборчих сторін загалом не здійснювали масштабних активних дій на морі. Водночас стрімке просування російських військ на півдні України та їх наступ уздовж узбережжя Азовського моря у напрямку Маріуполя призвели до втрати українськими силами контролю над м. Бердянськ і створення передумов для подальшої ізоляції Маріуполя з морського напрямку. У цей період низка іноземних джерел із посиленням на дані американської розвідки повідомляла, що «2000 російських морських піхотинців висадилися на захід від Маріуполя і почали наступ на місто протягом 27 лютого. Ця операція, напевно, є першим застосуванням російської морської піхоти в операціях на півдні України» (Clark, M., Barros, G. & Stepanenko, K. 2022).

14 березня 2022 р. у Бердянському морському порту (Азовська військово-морська база) російські війська захопили два українські бронекатери проекту (далі – пр.) 58155 «Гюрза-М» – БК-01 «Аккерман» (Р174) і БК-06 «Вишгород» (Р179), а також патрульне судно Р186 «Корець». Російські джерела, коментуючи захоплення патрульного корабля, зазначали, що його було «кинуто поспіхом», про що нібито свідчила «велика кількість продуктів», а також вилучення значної кількості стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових речовин, сигнальних мін, великокаліберного кулемета та боєкомплекту до нього. Згодом, 17 травня 2022 р., росіяни відбуксирували бронекатер БК-01 «Аккерман» до Південної бухти тимчасово окупованого Севастополя та включили до складу Чорноморського флоту (Сафронов, Т. 2022b; Оккупанты присвоили... 2022; Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. 2024, с. 136).

Крім того, у Бердянську було захоплено низку плавзасобів Державної прикордонної служби

України, зокрема: два прикордонні сторожові катери пр. 1400М «Гриф» (у тому числі BG118 «Арабат»), два малі прикордонні сторожові катери пр. UMS-1000 (BG14 та BG24), три малі прикордонні сторожові катери пр. 50300 «Калкан-М» (BG308, BG310 та BG311), а також роз'їзний катер BG732 пр. ADAMANT-315. За повідомленнями російської сторони, українські екіпажі залишили зазначені плавзасоби під час евакуації без пошкоджень, із документами, майном, озброєнням і боєкомплексом, а також із піднятими державними прапорами (Іванов, А. 2022; Российские войска вывели из Бердянска... 2022; Захваченные украинские корабли... 2022; Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. 2024, с. 136).

Наприкінці березня 2022 р. Чорноморський флот вперше зазнав значної втрати у корабельно-му складі. Так, 24 березня підрозділи 19-ї окремої ракетної бригади «Свята Варвара» Сухопутних військ ЗС України завдали ракетного удару тактичним ракетним комплексом «Точка-У» по великому десантному кораблю пр. 1171 «Саратов», що перебував у порту Бердянска та вивантажував бронетехніку, автотранспорт, боєприпаси і особовий склад. Унаслідок удару корабель було знищено (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022а, с. 104). За даними української сторони, у результаті ураження також було знищено паливний резервуар місткістю близько 3 000 тонн, що спричинило масштабну пожежу та детонацію боєприпасів на складі, обладнаному російськими військами поблизу порту (Покровская, А. 2022). За інформацією британської розвідки, на борту великого десантного корабля (далі – ВДК) «Саратов» на той момент перебували близько 400 морських піхотинців, до 20 танків і близько 40 бронетранспортерів, які планувалося задіяти у наступальних діях у напрямку Маріуполя (Медведева, Н. 2022). Також зазнали значних пошкоджень ВДК пр. 775 «Цезарь Куников» (вісім осіб поранено) і «Новочеркасск» (троє загиблих і троє поранених), після чого вони були змушені терміново залишити акваторію порту (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. (2022а, с. 104; Флот Украины... 2022).

Обставини ураження великого десантного корабля згодом підтвердив командир стартової батареї із позивним «Клевер», який у публічному інтерв'ю розкрив деталі бойової роботи українських ракетників. Зокрема, він зазначив: «“Саратов”, це наша робота... це була точечна робота... точно в корабель... Бувало таке, що ми виїжджали, але ніхто не припливав. По “Саратову” ми

чергували близько трьох днів, отримав сигнал о 18 годині на виїзд на виконання завдання... у нього була поставлена задача чергувати з 3-ї години до 6-ї ранку. Прийшов сигнал, що корабель уже в порту, можете їхати виконувати завдання. Хлопці зібралися, нанесли ракетний удар, у результаті чого через 15 хвилин їм прийшло підтвердження про знищення цілі» («Бавовна» в Новій Каховці... 2022). Коментуючи цей ракетний удар, розвідка Великої Британії зазначила, що «знищення десантного корабля “Саратов” у Бердянську, ймовірно, підірве впевненість ВМФ росії у можливості проведення операцій у безпосередній близькості від узбережжя України у майбутньому» (Медведева, Н. 2022).

У контексті інформаційного супроводу вищезгаданих подій показовим є те, що окупаційна адміністрація у Бердянську встановила пам'ятний знак знищеному ВДК «Саратов», трансформуючи військову поразку в елемент контролюваного пропагандистського нарративу (Окупанти встановили в Бердянську пам'ятник... 2022).

21 березня 2022 р. під час спроби висадки диверсійно-розвідувальної групи у Маріупольському морському порту бійці полку спеціального призначення Національної гвардії України «Азов» пострілом із протитанкового ракетного комплексу знищили російський високошвидкісний патрульний катер пр. 03160 типу «Раптор» (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022а, с. 103; Росіяни підтверджують пошкодження катера... 2022; Відео знищення... 2022). Цей епізод засвідчив уразливість малих швидкісних катерів противника в умовах дій у прибережній зоні та обмежених акваторіях.

У квітні 2022 р. російський Чорноморський флот силами угруповання різнорідних ударних і морських десантних сил продовжував діяти у межах оголошеного ним закритого для плавання району в акваторії Азовського моря. До складу цього угруповання входили патрульні кораблі пр. 22160 «Василий Быков», «Павел Державин», «Сергей Котов», малі протичовнові кораблі пр. 1124М «Касимов», «Ейск», «Поворино»; морські тральщики пр. 02668 «Вице-адмирал Захарьин», пр. 266МЭ «Валентин Пикуль», а також рятувальне буксирне судно «Николай Муру» (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022а, с. 89; Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. 2024, с. 137).

Для підтримки дій сухопутних військ, блокування судноплавства, ізоляції українських портів і пунктів базування ВМС ЗС України, російські кораблі здійснювали артилерійські обстріли

об'єктів на узбережжі, зокрема порту Маріуполь і позицій українських сил у районі металургійного комбінату «Азовсталь». Попри втрати, кораблі 197-ї бригади десантних кораблів Чорноморського флоту продовжували перекидання військової техніки та матеріально-технічних засобів до порту Бердянськ в інтересах забезпечення угруповання російських військ на південному напрямку.

Усі кораблі, пілотована авіація та безпілотні літальні апарати Чорноморського флоту залучалися до ведення розвідки, спостереження за діяльністю ВМС ЗС України та оперативно підпорядкованого їм корабельно-катерного угруповання Морської охорони Державної прикордонної служби України, а також до блокування українських пунктів базування. У районі Керченського мостового переходу було посилено патрулювання силами 115-ї окремої бригади особливого призначення Росгвардії (в/ч 6942).

Для нарощування корабельного складу берегової охорони прикордонної служби ФСБ в Азовському морі в період з 14 по 20 квітня 2022 р. з Каспійського моря (пункт базування Каспійськ) через Волго-Донський судноплавний канал було перекинуто прикордонні сторожові кораблі пр. 745П «Генерал армії Матросов», пр. 22460 «Расул Гамзатов», а також малий артилерійський корабель проекту 21630 «Астрахань» (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022b, с. 89).

6 квітня 2022 р. під час бойових дій за оборону м. Маріуполь було знищено корабель управління (пошуково-рятувальне судно) «Донбас». Унаслідок артилерійських обстрілів на кораблі виникла пожежа, після чого він затонув біля причальної стінки Маріупольського морського порту, не спустивши Військово-Морського прапора України (Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. 2022b, с. 89; ВМС України втратили... 2022). Коментуючи цю подію, радник міського голови Маріуполя Петро Андрющенко зазначив: «Маріуполь. Незламний та Нескорений. Останній наш військовий прапор в місті. На затопленому військовому судні «Донбас». Яке досі заважає окупантам запустити роботу порту» (У Маріуполі затоплене військове судно «Донбас»... 2022).

У ході боїв російські війська захопили бронекатер БК-04 «Кременчук» (Р177), а БК-05 «Лубни» (Р178) через значні пошкодження – кілька пробойн від снарядів, великий пролом у корпусі та пробойну у рубці – потопив власний екіпаж (Марчак, О. 2022; Сафронов, Т. 2022с; Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. 2024, с. 138).

За повідомленнями російської сторони, зі складу кораблів і катерів Державної прикордонної служби України, що базувалися у Маріуполі, були захоплені прикордонні сторожові кораблі ВГ32 «Донбас» (пр. 205П) і ВГ59 «Онікс», три прикордонні сторожові катери пр. 1400М «Гриф», а також сім прикордонних сторожових катерів (4 – пр. 50300 «Калкан-М», 1 – пр. Galia 640, 1 – UMS-600, 1 – UMS-1000) (Захваченные украинские корабли и катера в Бердянске... 2022).

Упродовж першої половини травня 2022 р. тривала героїчна оборона Маріуполя – міста, за яке з першого дня повномасштабного вторгнення, поряд із Харковом і Києвом, точилися найзапекліші бої і яке поступово перетворилося на символ стійкості його захисників, з одного боку, а з іншого – війни на знищення (Гончаренко, Р. 2022). Як зазначив у цьому контексті радник голови Офісу Президента України М. Подоляк, «росіяни використовують “сирійську” тактику, оточуючи міста і постійно бомблять їх, тим самим створюючи гуманітарні катастрофи з великою кількістю жертв серед цивільного населення... Маріуполь для них – це символ нашої стійкості та незламності, який просто потрібно стерти з лиця землі» (Смирнов, Ю. 2022). Унаслідок бойових дій у місті було зруйновано понад 95 % житлової, промислової та соціальної інфраструктури (У Маріуполі знищили понад... 2022). Точна кількість загиблих серед мирного населення залишається невідомою. За наявними оцінками, у заблокованому Маріуполі за перші три місяці війни загинуло щонайменше 22 тис. цивільних осіб (Загиблих мирних жителів Маріуполя... 2022). За свідченням радника міського голови П. Андрющенка, під час розбору завалів зруйнованих будівель неодноразово виявляли від 80 до 100 тіл під кожним будинком, що додатково підтверджує масштаб гуманітарної катастрофи (У Маріуполі знищили понад... 2022). Однак реальна кількість жертв може бути значно більшою (до 100 000) з огляду на неможливість повноцінного обліку в умовах активних бойових дій («В Маріуполі понад 100 000 загиблих... 2022).

Водночас, незважаючи на значну чисельну й технічну перевагу, російським військам упродовж тривалого часу не вдавалося встановити повний контроль над містом. За оцінкою офіцера управління розвідки полку «Азов» Іллі Самойленка, українські підрозділи, діючи в умовах повної ізоляції, без підтримки авіації та артилерії, за 2,5 місяці оборони ліквідували близько 2,5 тис. та поранили до 5 тис. військовослужбов-

ців противника (У Маріуполі знищили понад... 2022).

За цих умов оборона Маріуполя набула не лише тактичного, а й оперативного-стратегічного значення, оскільки безпосередньо визначала характер і спрямованість дій російського угруповання різнорідних сил в Азовській операційній зоні. У травні 2022 р. основні зусилля цього угруповання були підпорядковані інтересам сухопутної операції з остаточного захоплення міста та ліквідації українського опору (Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. 2024, с. 138).

У цьому контексті основною метою дій російського морського угруповання було забезпечення панування в межах визначеного району дій, блокування морських портів України, а також вогневе ураження угруповання військ Збройних Сил України, блокованих у районі Маріуполя. Для досягнення зазначеної мети виконувалися такі основні завдання: сприяння сухопутному угрупованню військ на приморському напрямку; завдання артилерійських ударів по цілях у межах міста; перевезення військ і матеріальних запасів через Азовське море, а також вивезення до російської федерації металопрокату і зерна із портів Маріуполя і Бердянська (Залужний, В. (за заг. ред.). 2022а, с. 107).

Реалізація цих завдань зумовила активне залучення корабельного складу Чорноморського флоту до безпосереднього вогневого впливу на оборонців міста. У травні російське угруповання різнорідних сил діяло у складі патрульних кораблів «Дмитрий Рогачев» і «Павел Державин», малих протичовнових кораблів «Суздалец», «Ейск» і «Поворино», морських тральщиків «Вице-адмірал Захарьин» і «Валентин Пикуль», а також ВДК «Георгий Победоносец» і «Королев». З метою підтримки дій сухопутних військ зазначені кораблі здійснювали систематичний артилерійський обстріл порту та позицій українських підрозділів на території металургійного комбінату «Азовсталь». Зокрема, 2 і 5 травня ВДК «Георгий Победоносец» і «Королев» обстрілювали підприємство із застосуванням реактивних систем залпового вогню «Град-М» (Залужний, В. (за заг. ред.). 2022а, с. 107).

Після 86-денної оборони Маріуполя його захисники 16 травня 2022 р. залишили територію металургійного комбінату «Азовсталь», що став останнім осередком організованого українського спротиву на азовському узбережжі. За наявними оцінками, у ході оборони гарнізон міста знищив щонайменше 6 тис. російських військовослуж-

бовців (Оборона Маріуполя... 2022). 20 травня міністр оборони російської федерації С. Шойгу доповів російському президенту про повне встановлення контролю над Маріуполем, включно з територією комбінату «Азовсталь» (Шойгу доложил Путину... 2022).

Після захоплення міста окупаційна адміністрація розпочала відновлення функціонування Маріупольського морського порту, який планувалося використовувати як перевалочний пункт для перекидання озброєння, військової техніки та матеріально-технічних засобів в інтересах забезпечення російського угруповання військ на Донецькому напрямку, а також для вивезення з порту зерна, металопрокату та металобрухту до російської федерації (Залужний, В. (за заг. ред.). 2022а, с. 107). За словами директора Державного підприємства «Маріупольський морський торговельний порт» Ігоря Барського, станом на 23 лютого 2022 р. у порту зберігалось близько 200 тис. тонн рулонної сталі та іншого металопрокату і чавуну загальною вартістю до \$ 170 млн, а також 3,4 тис. тонн зерна на складах і ще 9 тис. тонн на судні під іноземним прапором, яке перебувало біля одного з причалів (Гордійчук, Д. 2022). За інформацією адміністрації порту, з початку повномасштабного вторгнення у його акваторії залишилися шість вантажних суден під іноземними прапорами. Два з них – «Lady Augusta» (Ямайка) та «Tzarevna» (Мальта) – 24 травня 2022 р. були зафіксовані на супутникових знімках біля причалів зернового терміналу (Матяш, Т. 2022).

Інженерні підрозділи 68-го окремого морського інженерного полку Чорноморського флоту (м. Євпаторія) розмінували суднохідний канал та акваторію порту, очистили їх від затонулих плавзасобів, а також розблокували так звані «старі ворота» порту. З урахуванням глибини близько 3,5 м це давало змогу заходити суднам річкового типу з невеликою осадкою (Гордійчук, Д. 2022; Рашисти перекинули в Маріуполь... 2022). Як зазначав радник міського голови Маріуполя П. Андрющенко, «було піднято з дна “старих воріт” затоплений катер прикордонників. Але поки затоплена “Меотида” з нашим прапором гордо тримає вхід у “нові ворота”, які є основними для поновлення морських перевезень» (Земснаряд “Меотида”... 2022).

У російських інформаційних джерелах відновлення роботи порту подавалося як результат діяльності фахівців Чорноморського флоту, які нібито усунули мінну небезпеку та розблокували вхід у гавань (Россияне зашли в порт Мари-

уполя... 2022). 28 травня 2022 р. за військового супроводу в акваторію порту зайшло перше російське суховантажне судно типу «річка–море» РМ-3, яке 3 червня доставило з Маріуполя до Ростова-на-Дону 2,5 тис. тонн українського металопрокату (Судно с украинским металлом... 2022). Коментуючи цю подію, П. Андрющенко охарактеризував її як «черговий факт офіційного мародерства Росією як державою. Вже навіть ніхто не ховається» (Сафронов, Т. 2022а). Таким чином, після захоплення Маріуполя російська федерація використала його морський порт не лише як військово-логістичний об'єкт, а й як інструмент системного привласнення та вивезення матеріальних ресурсів з окупованої території. Це свідчить про цілеспрямоване перетворення цивільної портової інфраструктури на елемент окупаційної економіки та державного мародерства.

У відповідь на військову агресію російської федерації проти України, втрату контролю над частиною узбережжя та неможливість забезпечення безпеки судноплавства, обслуговування суден і пасажирів, дотримання вимог міжнародних договорів України та екологічних стандартів Міністерство інфраструктури України видало наказ від 28 квітня 2022 р. № 256 «Про закриття морських портів». Відповідно до цього документа морські порти Бердянськ, Маріуполь, Скадовськ і Херсон були офіційно закриті до відновлення Україною контролю над ними (Про закриття морських портів... 2022).

Після захоплення Маріуполя – останнього осередку організованого українського опору на азовському узбережжі – Азовське море фактично опинилося під повним військовим контролем російської федерації. У подальшому істотних змін в оперативній обстановці в Азовській операційній зоні не відбувалося, що дало змогу російському командуванню перейти від активної бойової фази до стабілізаційно-логістичного використання морського простору. У червні 2022 р. російське військово-морське угруповання, що діяло в Азовському морі, зосереджувалося на підтриманні сприятливого оперативного режиму, забезпеченні морських перевезень військ і матеріальних запасів у межах логістичного забезпечення дій окупаційних військ на тимчасово окупованих територіях Запорізької та Донецької областей України, а також на організації вивезення до росії металопрокату і зерна з портів Маріуполя та Бердянська (Залужний, В. (за заг. ред.). 2022б, с. 77). У цей самий період у порту Бердянська силами пошуково-рятувального забезпечення Чорномор-

ського флоту було піднято ВДК «Саратов», знищений унаслідок ракетного удару ЗС України, з подальшими планами його транспортування до м. Керч для ремонту (Оперативна інформація... 2022; Тищенко, К. 2022).

У липні 2022 р. російська окупаційна адміністрація перейшла до відкритої практики незаконного захоплення та використання іноземних торговельних суден, що перебували у портах Азовського моря (Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. 2024, с. 140). Зокрема, 6 липня у порту Маріуполя було «конфісковано» балкери «Smarta» (судновласник – компанія Smarta Shipping) під прапором Ліберії та «Blue Star I» (судновласник – компанія Fetida Maritime) під прапором Панами (Окупанти захопили два іноземні судна... 2022). Балкер «Smarta» прибув до Маріуполя 21 лютого 2022 р. для завантаження сталі, а 20 березня потрапив під артилерійський обстріл, унаслідок якого зазнав серйозних пошкоджень надбудови. Екіпаж судна (19 осіб) російські військові примусово вивезли і майже місяць утримували у Донецьку.

Судновласники заявили про незаконний характер цих дій та їхню невідповідність нормам міжнародного морського права. Сукупність обставин – примусове утримання екіпажів, пошкодження суден унаслідок бойових дій та спроби їх «націоналізації» – свідчить про системний характер порушень, здійснюваних окупаційною владою. Зазначені дії пояснювалися намірами проросійського керівництва самопроголошеної «ДНР» створити власний «національний флот» за рахунок суден, незаконно захоплених у порту Маріуполя, що додатково підтверджує використання морської інфраструктури Азовського моря як інструменту економічної експлуатації та міжнародно-протиправної діяльності (Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. 2024, с. 140).

Отже, дії російської федерації в Азовській операційній зоні у 2022 р. мали комплексний характер і поєднували воєнно-силове встановлення контролю над морським простором із системним використанням цивільної портової інфраструктури в інтересах окупаційної економіки.

Висновки. Напередодні повномасштабної збройної агресії проти України російська федерація комплексно домінувала в Азовській операційній зоні, поєднуючи кількісно-якісну перевагу морських сил із міжвидовою підтримкою авіації, сухопутних угруповань та ракетно-артилерійських військ, тоді як спроможності України були об'єктивно обмежені за складом, озброєнням і можливостями маневру.

Реалізація цього потенціалу у 2022 р. призвела до докорінної трансформації безпекової ситуації в Азовській операційній зоні, ключовим осередком якої став Маріуполь – стратегічно важливий портово-промисловий центр і вузол морських та сухопутних комунікацій. Захоплення його російське військово-політичне керівництво розглядало як необхідну умову формування сухопутного коридору до тимчасово окупованого Криму та встановлення контролю над українським узбережжям Азовського моря, що визначило характер і спрямованість дій угруповання різнорідних сил російської федерації у регіоні. Морська компонента російських сил в Азовському морі виконувала допоміжну, але функціонально важливу роль, зосереджуючись на блокуванні українських портів, артилерійській підтримці сухопутних військ, забезпеченні морських перевезень військ і матеріально-технічних засобів, а також контролі морського простору для оперативної ізоляції району бойових дій.

Дії Військово-Морських Сил Збройних Сил України в умовах чисельної та технічної переваги противника були спрямовані на стримування морської активності російської федерації, протидесантну оборону узбережжя та нанесення вибір-

кових уражень силам противника. Це засвідчило збереження боєздатності й ефективності українського флоту в критичних умовах. Знищення великого десантного корабля «Саратов» у Бердянському морському порту стало однією з найбільш результативних дій українських сил в Азовському морі та мало не лише тактичне, а й виразне оперативно-психологічне значення, обмеживши подальшу активність російського флоту поблизу узбережжя України.

Бої за Маріуполь призвели до масштабної гуманітарної катастрофи, майже повного знищення міської інфраструктури та значних втрат серед цивільного населення, що стало прямим наслідком застосування російською федерацією блокади та масованого вогневого впливу на урбанізоване середовище. Після захоплення Маріуполя морські порти Азовського моря були інтегровані окупаційною владою до системи військово-логістичного та економічного забезпечення. Це проявилось у системному вивезенні матеріальних ресурсів до російської федерації, незаконному захопленні іноземних торговельних суден і використанні портової інфраструктури як інструменту державного мародерства та міжнародно-протиправної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Clark, M., Barros, G. & Stepanenko, K. (2022). Russia-Ukraine warning update: Russian offensive campaign assessment, February 27. URL: <https://tinyurl.com/yvr5mamy> [дата зверн.: 09.11.2025].

Grotnik, T. (2023). Ukraine's Final Gyurza-M-Class Gunboat Starts Factory Trials near Kyiv. URL: <https://tinyurl.com/yxvn4jew> [дата зверн.: 26.11.2025].

International Security Risks in the Azov-Black Sea Region. (2021). URL: <https://www.blackseanews.net/en/read/183018> [дата зверн.: 24.12.2025].

«Бавовна» в Новій Каховці й Мелітополі та вибухи у Криму – хто за цим стоїть? (2022). URL: <https://tinyurl.com/ye29zfd> [дата зверн.: 11.09.2025].

«В Маріуполі понад 100 000 загиблих. Екстимація ніколи не завершиться» – інтерв'ю з Миколою Осиченком. (2022). URL: <https://tinyurl.com/3п68chnf> [дата зверн.: 14.09.2025].

Відео знищення бійцями полку «Азов» ворожого катера пр. 03160 «Раптор». (2022). URL: <https://tinyurl.com/49mt2pjs> [дата зверн.: 11.09.2025].

Віце-адмірал Ігор Кабаненко: «Це – путінська війна за вихід до моря!». План загарбників. (2014). URL: <https://tinyurl.com/ps6ур2хх> [дата зверн.: 11.11.2025].

ВМС України втратили у Маріуполі корабель управління «Донбас» та МБАК «Кременчук». (2022). URL: <https://tinyurl.com/543zyzsu> [дата зверн.: 05.11.2025].

Гончаренко, Р. (2022). Маріуполь – місто російської ганьби. URL: <https://tinyurl.com/e377tzyu> [дата зверн.: 17.10.2025].

Гордійчук, Д. (2022). Окупанти відновили електропостачання в порт Маріуполя для крадіжок зерна. URL: <https://tinyurl.com/2chkv6ww> [дата зверн.: 04.12.2025].

Грищенко, Н. (2022). Адмірал Осипов: Черноморський флот завоевав господство в Азовском море. URL: <https://tinyurl.com/4хрkh229> [дата зверн.: 27.11.2025].

Дивізіони кораблів ВМС. (2022). URL: <https://tinyurl.com/42u5etvr> [дата зверн.: 23.11.2025].

Діордієв, В. (2023). Російська збройна агресія морем: як все починалося... URL: <https://armyinform.com.ua/2023/09/12/rosijska-zbrojna-agresiya-morem-yak-vse-rochynalosya/> [дата зверн.: 03.01.2026].

«Эта операция у них явно уже разработана» – эксперт о планах Кремля создать наземный коридор в Крыму. (2021). URL: <https://tinyurl.com/5xscm6kz> [дата зверн.: 12.10.2025].

Загиблих мирних жителів Маріуполя може бути понад 22 тисячі – мерія. (2022). URL: <https://tinyurl.com/25w5sy3h> [дата зверн.: 19.11.2025].

Залужний, В. (за заг. ред.). (2022a). *Военно-исторический опис російсько-української війни (травень 2022 року)*. Київ: Мін-во оборони України; Генеральний штаб Збройних Сил України, 131 с.

Залужний, В. (за заг. ред.). (2022b). *Военно-исторический опис російсько-української війни (червень 2022 року)*. Київ: Мін-во оборони України; Генеральний штаб Збройних Сил України, 129 с.

Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. (2022a). *Военно-исторический опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року)*. Київ: Мін-во оборони України; Генеральний штаб Збройних Сил України, 114 с.

Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. (2022b). *Военно-исторический опис російсько-української війни (квітень 2022 року)*. Київ: Мін-во оборони України; Генеральний штаб Збройних Сил України, 148 с.

Захваченные украинские корабли и катера в Бердянске. (2022). URL: <https://tinyurl.com/yt3up2x5> [дата зверн.: 24.10.2025].

Земснаряд “Меотида” был затоплен в порту Мариуполь. (2022). URL: <https://tinyurl.com/mr2wkbae> [дата зверн.: 12.10.2025].

Иванов, А. (2022). Российские военные досмотрели украинский буксир “Корец” и два бронекатера, которые стоят на причале в Бердянске. URL: <https://tinyurl.com/3hхар3е> [дата зверн.: 18.11.2025].

Командующий ВМС Украины: “ДНР” создала мифическую флотилию. (2018). URL: <https://tinyurl.com/56b3sfmz> [дата зверн.: 05.01.2026].

Марчак, О. (2022). Окупанти підняли з дна український бронекатер “Лубни”, який затонув у боях за порт Маріуполя. URL: <https://tinyurl.com/3u5sva2b> [дата зверн.: 24.10.2025].

Маслов, Е. (2022). Дорога в Крым. Полуостров с остальной Россией связал сухопутный коридор. URL: <https://tinyurl.com/yc5bjn56> [дата зверн.: 07.12.2025].

Матяш, Т. (2022). Супутник зафіксував судна, якими окупанти можуть вивозити з порту Маріуполя метал та зерно. URL: <https://tinyurl.com/2zd55mwx> [дата зверн.: 03.10.2025].

Медведева, Н. (2022). Британська розвідка: знищення ВДК “Саратов” відучить ВМФ РФ підходити до узбережжя України. URL: <https://tinyurl.com/9wc3h8ур> [дата зверн.: 24.11.2025].

Медведь, Р. (2022). Крым в логистике Кремля: сухопутный коридор, которого нет. URL: <https://tinyurl.com/225г7сгг> [дата зверн.: 14.09.2025].

Оборона Маріуполя: ЗСУ знищили щонайменше 6500 загарбників. (2022). URL: <https://tinyurl.com/brryпety> [дата зверн.: 17.11.2025].

Окупанты присвоили захваченный украинский бронекатер. (2022). URL: <https://tinyurl.com/yrajzamd> [дата зверн.: 15.10.2025].

Окупанты встановили в Бердянську пам’ятник своєму знищеному кораблю “Саратов”. (2022). URL: <https://tinyurl.com/34x4zhww> [дата зверн.: 27.11.2025].

Окупанты захопили два іноземні судна у Маріуполі – Reuters. (2022). URL: <https://tinyurl.com/4h68xxfb> [дата зверн.: 04.12.2025].

Оперативна інформація станом на 24.00 24.03.2022 щодо російського вторгнення. (2022). URL: <https://tinyurl.com/mv4uduua> [дата зверн.: 08.11.2025].

ОРДО хоче “флот” і просить Росію. (2016). URL: <https://tinyurl.com/yhf4dcz2> [дата зверн.: 04.01.2026].

Печенюк, І. С. & Фурман, І. І. (2024). Военні дії в Азовській операційній зоні від початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року. *Досвід застосування збройних сил у війнах і військових конфліктах ХХ початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*: матер. міжвуз. наук.-практ. семінару, 23 травня 2024 р. Київ: ЦП “Компринт”, с. 135–142.

Підвищення ризиків. Перешкоджання трафіку в Чорному та Азовському морях з боку РФ у зв’язку із закриттям морських районів для військових навчань на 15.02.2022. (2022). URL: <https://www.blackseanews.net/read/184690> [дата зверн.: 07.01.2026].

Покровская, А. (2022). Взрыв в Бердянске: возле порта взорвали большой российский корабль. URL: <https://tinyurl.com/2at5js7h> [дата зверн.: 06.12.2025].

Про закриття морських портів: наказ Міністерства інфраструктури України від 28 квітня 2022 р. № 256. (2022). *Офіційний вісник України*. № 33, Ст. 1831.

Рашисти перекинули в Маріуполь інженерні війська, щоб вкрасти металопрокат на десятки мільйонів доларів. (2022). URL: <https://tinyurl.com/3a68eaeh> [дата зверн.: 14.09.2025].

Росіяни підтверджують пошкодження катера “Раптор” біля Маріуполя. (2022). URL: <https://tinyurl.com/5backwah> [дата зверн.: 17.10.2025].

Российские войска вывели из Бердянска буксир ВМС Украины. (2022). URL: <https://usm.media/gossijskie-vojska-vyveli-iz-berdyanska-buksir-vms-ukrainy/> [дата зверн.: 28.11.2025].

Россияне зашли в порт Мариуполя и вывозят краденный украинский металопрокат. (2022). URL: <https://tinyurl.com/bdz487zn> [дата зверн.: 26.11.2025].

Савчук, А. (2022). “Морской компонент сил вторжения России”, – Машовець. URL: <https://patrioty.org.ua/blogs/morskoj-komponent-sil-vtorzheniia-rossii--mashovets-418913.html> [дата зверн.: 03.01.2026].

Сафронов, Т. (2022a). З Маріуполя окупанти вивозять український метал. URL: <https://tinyurl.com/ykd5x2ch> [дата зверн.: 26.10.2025].

Сафронов, Т. (2022b). Росіяни вели до складу Чорноморського флоту український МБАК “Аккерман”. URL: <https://tinyurl.com/a5z6tpra> [дата зверн.: 13.10.2025].

Сафронов, Т. (2022c). У Маріуполі показали пошкоджений МБАК “Лубни”. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/u-mariupoli-pokazaly-poshkodzhenyj-mbak-lubny/> [дата зверн.: 07.10.2025].

Смирнов, Ю. (2022). «Нам важко, але даємо відсіч». Чи встоїть Маріуполь під натиском РФ: усі можливі сценарії. (2022). URL: <https://tinyurl.com/2s3wz3z4> [дата зверн.: 11.10.2025].

Стек, Л. & Головін, Є. (2017). Загроза з води. Як Україна в Азовському морі захищає свою територію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28502120.html> [дата зверн.: 07.01.2026].

Судно с украинским металлом зашло в воды рф. (2022). URL: <https://usm.media/sudno-s-ukrainskim-metallom-zashlo-v-vody-rf/> [дата зверн.: 07.10.2025].

Тищенко, К. (2002). Окупанти підняли знищений ЗСУ корабель “Саратов”, хочуть ремонтувати. URL: <https://tinyurl.com/uae3us85> [дата зверн.: 12.11.2025].

У Маріуполі загоплене військове судно “Донбас” досі не дає ворогу запустити порт. (2022). URL: <https://tinyurl.com/ypebjzy6> [дата зверн.: 02.12.2025].

У Маріуполі знищили понад 2,5 тис. окупантів, ще 5 тис. – поранено – “Азов”. (2022). URL: <https://tinyurl.com/4krws7xx> [дата зверн.: 03.12.2025].

Україна створить катерне угруповання на Азовському морі. (2018). URL: <https://tinyurl.com/bdhds5p> [дата зверн.: 25.11.2025].

Флот Украины – ще не вмерл! (2022). URL: <http://tsushima.su/forums/viewtopic.php?pid=1535404> [дата зверн.: 27.11.2025].

Шойгу доложил Путину о полном “освобождении” Мариуполя. (2022). URL: <https://tinyurl.com/yj3uzkvw> [дата зверн.: 14.09.2025].

REFERENCES

“Bavovna” v Novii Kakhovtsi y Melitopoli ta vybukhy u Krymu – khto za tsym stoit? [The “bang” in Nova Kakhovka and Melitopol and the explosions in Crimea – who is behind it?]. URL: <https://tinyurl.com/ye29zfdj> [Accessed: 11.09.2025]. [in Ukrainian].

Clark, M., Barros, G. & Stepanenko K. (2022). Russia-Ukraine warning update: Russian offensive campaign assessment, February 27. URL: <https://tinyurl.com/yvr5mamy> [Accessed: 09.11.2025]. [in English].

Diordiiev, V. (2023). Rosiiska zbroina ahresiia morem: yak vse pochynalosia... [Russian armed aggression by sea: how it all began...]. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/09/12/rosijska-zbrojna-agresiya-morem-yak-vse-pochynalosya/> [Accessed: 03.11.2025]. [in Ukrainian].

Dyviziony korabliv VMS. (2022). [Navy ship divisions]. URL: <https://tinyurl.com/42u5etvr> [Accessed: 23.11.2025]. [in Ukrainian].

“Eta operatsiya u nikh yavno uzhe razrobotana” – ekspert o planakh Kremlya sozdat nazemni koridor v Krym. (2021). [“They’ve clearly already developed this operation” – expert on the Kremlin’s plans to create a land corridor to Crimea]. URL: <https://tinyurl.com/5xscm6kz> [Accessed: 12.10.2025]. [in Russian].

Flot Ukraini – sheche ne vmer! (2022). [The Ukrainian fleet is not dead yet!]. URL: <http://tsushima.su/forums/viewtopic.php?pid=1535404> [Accessed: 27.11.2025]. [in Russian].

Grishhenko, N. (2022). Admiral Osipov: Chernomorskiy flot zavoeval gospodstvo v Azovskom more [Admiral Osipov: The Black Sea Fleet has gained dominance in the Sea of Azov]. URL: <https://tinyurl.com/4xpkh229> [Accessed: 27.11.2025]. [in Russian].

Grotnik, T. (2023). Ukraine's Final Gyrza-M-Class Gunboat Starts Factory Trials near Kyiv. URL: <https://tinyurl.com/yxvn4jew> [Accessed: 26.11.2025]. [in English].

Honcharenko, R. (2022). Mariupol – misto rosiiskoi hanby [Mariupol – the city of Russian shame]. URL: <https://tinyurl.com/e377tzyu> [Accessed: 17.10.2025]. [in Ukrainian].

Hordiichuk, D. (2022). Okupanty vidnovyly elektropostachannia v port Mariupolia dlia kradizhok zerna [The occupiers restored power supply to the port of Mariupol for grain theft]. URL: <https://tinyurl.com/2chkv6ww> [Accessed: 04.12.2025]. [in Ukrainian].

International Security Risks in the Azov-Black Sea Region. (2021). URL: <https://www.blackseanews.net/en/read/183018> [Accessed: 24.12.2025]. [in English].

Ivanov, A. (2022). Rossiiskie voennye dosmotreli ukrainskii buksir “Korets” i dva bronekatery, kotorye stoyat na prichale v Berdyanske [Russian military personnel inspected the Ukrainian tugboat Korets and two armored boats moored at a pier in Berdyansk]. URL: <https://tinyurl.com/3hxp3e> [Accessed: 18.11.2025]. [in Russian].

Komanduyushiy VMS Ukrainy: “DNR” sozdala mificheskuyu flotiliyu. (2018). [Ukrainian Navy Commander: “DPR” Creates Mythical Flotilla]. URL: <https://tinyurl.com/56b3sfmz> [Accessed: 05.01.2026]. [in Russian].

Marchak, O. (2022). Okupanty pidnyaly z dna ukrainskyi bronekater “Lubny”, yakyi zatonu u boiakh za port Mariupolia [The occupiers raised the Ukrainian armored boat “Lubny” from the bottom, which sank in the battles for the port of Mariupol]. URL: <https://tinyurl.com/3u5sva2b> [Accessed: 24.10.2025]. [in Ukrainian].

Maslov, E. (2022). Doroga v Krym. Poluostrov s ostalnoi Rossiei svyazal sukhoputnii koridor [The road to Crimea. The peninsula is connected to the rest of Russia by a land corridor]. URL: <https://tinyurl.com/yc5bjn56> [Accessed: 07.12.2025]. [in Russian].

Matias, T. (2022). Suputnyk zafiksuvav sudna, yakymy okupanty mozhut vyvozyty z portu Mariupolia metal ta zerno [Satellite detects vessels used by occupiers to transport metal and grain from Mariupol port]. URL: <https://tinyurl.com/2zd55mwx> [Accessed: 03.10.2025]. [in Ukrainian].

Medved, R. (2022). Krym v logistike Kremlya: sukhoputnyi koridor, kotorogo net [Crimea in the Kremlin's logistics: a land corridor that doesn't exist]. URL: <https://tinyurl.com/225r7czz> [Accessed: 14.09.2025]. [in Russian].

Medvedieva, N. (2022). Brytanska rozvidka: znyshchennia VDK “Saratov” viduchyt VMF RF pidkhodyty do uzberezhzhia Ukrainy [British intelligence: the destruction of the Saratov VDK will discourage the Russian Navy from approaching the coast of Ukraine]. URL: <https://tinyurl.com/9wc3h8yp> [Accessed: 24.11.2025]. [in Ukrainian].

Oborona Mariupolia: ZSU znyshchyly shchonaimenshe 6500 zaharbnykiv. (2022). [Defense of Mariupol: Armed Forces of Ukraine destroyed at least 6,500 invaders]. URL: <https://tinyurl.com/brrynety> [Accessed: 17.11.2025]. [in Ukrainian].

Okkupanti prisvoili zakhvachennii ukrainskii bronekater. (2022). [The occupiers appropriated the captured Ukrainian armored boat]. URL: <https://tinyurl.com/yrajzamd> [Accessed: 15.10.2025]. [in Russian].

Okupanty vstanovyly v Berdiansku pamiatnyk svoiemu znyshchenomu korabliu “Saratov”. (2022). [The occupiers erected a monument to their destroyed ship “Saratov” in Berdiansk]. URL: <https://tinyurl.com/34x4zhww> [Accessed: 27.11.2025]. [in Ukrainian].

Okupanty zakhopyly dva inozemni sudna u Mariupoli – Reuters. (2022). [The invaders seized two foreign ships in Mariupol – Reuters]. URL: <https://tinyurl.com/4h68xxfb> [Accessed: 04.12.2025]. [in Ukrainian].

Operativna informatsiia stanom na 24.00 24.03.2022 shchodo rosiiskoho vtorhennia. (2022). [Operational information as of 24:00 03/24/2022 regarding the Russian invasion]. URL: <https://tinyurl.com/mv4uduya> [Accessed: 08.11.2025]. [in Ukrainian].

ORDO khoche “flot” i prosyt Rosiiu. (2016). [ORDO wants a “fleet” and asks Russia]. URL: <https://tinyurl.com/yhf4dcz2> [Accessed: 04.01.2026]. [in Ukrainian].

Pecheniuk, I. S. & Furman, I. I. (2024). Voienni dii v Azovskii operatsiinii zoni vid pochatku shyrokomashtabnoho vtorhennia rosiiskykh viisk v Ukrainu 24 liutoho 2022 roku [Military operations in the Azov operational zone since the start of the large-scale invasion of Russian troops into Ukraine on February 24,

2022]. *Dosvid zastosuvannya zbroinykh syp u viinakh i voiennykh konfliktakh XX pochatku XXI st.: tendentsii ta zakonirnosti*: mater, mizhvuz. nauk.-prakt. Seminaru, 23 travnia, Kyiv: TsP “Kompyrnt”, s. 135–142. [in Ukrainian].

Pidvyshchennia ryzykiv. Pereshkodzhannia trafiku v Chornomu ta Azovskomu moriakh z boku RF u zviazku iz zakryttiam morskykh raioniv dlia viiskovykh navchan na 15.02.2022. (2022). [Increased risks. Obstruction of traffic in the Black and Azov Seas by the Russian Federation due to the closure of sea areas for military exercises on 02/15/2022]. URL : <https://www.blackseanews.net/read/184690> [Accessed: 07.01.2026]. [in Ukrainian].

Pokrovskaya, A. (2022). Vzriv v Berdyanske: vozle porta vzorvali bolshoi rossiiskii korabl [Explosion in Berdyansk: A large Russian ship was blown up near the port]. Vgorode. URL: <https://tinyurl.com/2at5js7h> [Accessed: 06.12.2025]. [in Russian].

Pro zakryttia morskykh portiv [On the closure of seaports]: nakaz Ministerstva infrastruktury Ukrainy vid 28 kvitnia 2022 r. № 256. (2022). *Oftsiniy visnyk Ukrainy*. № 33, art. 1831. [in Ukrainian].

Rashysty perekynuly v Mariupol inzhenerni viiska, shchob vkrasty metaloprokat na desiatky milioniv dolariv. (2022). [Rashists transferred engineering troops to Mariupol to steal metal products worth tens of millions of dollars]. URL: <https://tinyurl.com/3a68eae> [Accessed: 14.09.2025]. [in Ukrainian].

Rosiiyani pidtverdzhuiut poshkodzhennia katera “Raptor” bilia Mariupolia. (2022). [Russians confirm damage to Raptor boat near Mariupol]. URL: <https://tinyurl.com/5backwah> [Accessed: 17.10.2025]. [in Ukrainian].

Rossiiskie voiska viveli iz Berdyanska buksir VMS Ukraini. (2022). [Russian troops withdrew a Ukrainian Navy tugboat from Berdyansk]. URL: <https://usm.media/rossijskie-vojska-vyveli-iz-berdyanska-buksir-vms-ukrainy/> [Accessed: 28.11.2025]. [in Russian].

Rosiyane zashli v port Mariupolya i vivozyat kradennii ukrainskii metaloprokat. (2022). [Russians entered the port of Mariupol and are removing stolen Ukrainian rolled metal products]. URL: <https://tinyurl.com/bdz487zn> [Accessed: 26.11.2025]. [in Russian].

Safronov, T. (2022). Rosiiyani vely do skladu Chornomorskoho flotu ukrainskyi MBAK “Akkerman” [The Russians led the Ukrainian MBAC “Ackerman” into the Black Sea Fleet]. URL: <https://tinyurl.com/a5z6tpya> [Accessed: 13.10.2025]. [in Ukrainian].

Safronov, T. (2022). U Mariupoli pokazaly poshkodzhenyi MBAK “Lubny” [Damaged “Lubny” MBAC shown in Mariupol]. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/u-mariupoli-pokazaly-poshkodzhenyj-mbak-lubny/> [Accessed: 07.10.2025]. [in Ukrainian].

Safronov, T. (2022). Z Mariupolia okupanty vyvoziat ukrainskyi metal [Occupiers are taking Ukrainian metal out of Mariupol]. URL: <https://tinyurl.com/ykd5x2ch> [Accessed: 26.10.2025]. [in Ukrainian].

Savchuk, A. (2022). “Morskoj komponent sil vtorzheniya Rossii”, – Mashovet. [“Marine component of the invasion forces of Russia”, – Mashovets]. URL: <https://patrioty.org.ua/blogs/morskoi-komponent-sil-vtorzheniia-rossii--mashovet-418913.html> [Accessed: 03.01.2026]. [in Russian].

Shoigu dolozhil Putinu o polnom “osvobozhdenii” Mariupolya. (2022). [Shoigu reported to Putin on the complete “liberation” of Mariupol]. URL: <https://tinyurl.com/yj3uzkvw> [Accessed: 14.09.2025]. [in Russian].

Smyrnov, Yu. (2022). «Nam vazhko, ale daiemo vidsich». Chy vstoit Mariupol pid natyskom RF: usi mozhylyvi stsenarii [“It’s hard for us, but we’re fighting back”. Will Mariupol withstand the Russian onslaught? All possible scenarios]. URL: <https://tinyurl.com/2s3wz3z4> [Accessed: 11.10.2025]. [in Ukrainian].

Stek, L. & Holovin, Ye. (2017). Zahroza z vody. Yak Ukraina v Azovskomu mori zakhyshchaie svoju terytoriiu [Threat from the water. How Ukraine defends its territory in the Sea of Azov]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28502120.html> [Accessed: 07.01.2026]. [in Ukrainian].

Sudno s ukrainskim metallom zashlo v vodi rf. (2022). [A vessel carrying Ukrainian metal entered Russian waters]. URL: <https://usm.media/sudno-s-ukrainskim-metallom-zashlo-v-vody-rf/> [Accessed: 07.10.2025]. [in Russian].

Tyshchenko, K. (2002). Okupanty pidnialy znyshchenyi ZSU korabel “Saratov”, khochut remontuvaty [The invaders raised the destroyed Ukrainian Armed Forces ship “Saratov” and want to repair it]. URL: <https://tinyurl.com/uae3us85> [Accessed: 12.11.2025]. [in Ukrainian].

U Mariupoli zatoplene viiskove sudno “Donbas” dosi ne daie vorohu zapustyty port. (2022). [The sunken warship “Donbas” in Mariupol is still preventing the enemy from launching the port]. URL: <https://tinyurl.com/ype6jzy6> [Accessed: 02.12.2025]. [in Ukrainian].

U Mariupoli znyshchyly ponad 2,5 tys. okupantiv, shehe 5 tys. – poraneno – “Azov”. (2022). [In Mariupol, over 2,500 occupiers were killed, another 5,000 were wounded – “Azov”]. URL: <https://tinyurl.com/4krws7xx> [Accessed: 03.12.2025]. [in Ukrainian].

Ukraina stvoryt katerne uhrupuvannia na Azovskomu mori. (2018). [Ukraine will create a boat group in the Sea of Azov]. URL: <https://tinyurl.com/bdhdjs5p> [Accessed: 25.11.2025]. [in Ukrainian].

“V Mariupoli ponad 100 000 zahyblykh. Ekshumatsiia nikoly ne zavershytsia” – interviu z Mykoloiu Osychenkom. (2022). [“Over 100,000 dead in Mariupol. The exhumation will never end”]. URL: <https://tinyurl.com/3n68chnf> [Accessed: 14.09.2025]. [in Ukrainian].

Video znyshchennia biitsiamy polku “Azov” vorozhoho katera pr. 03160 “Raptor” [Footage of the destruction of the enemy boat pr. 03160 “Raptor” by the fighters of the “Azov” regiment]. (2022). URL: <https://tinyurl.com/49mt2pjs> [Accessed: 11.09.2025]. [in Ukrainian].

Vitse-admiral Ihor Kabanenko: “Tse – putinska viina za vykhid do moria!”. Plan zaharbnykiv. (2014). [Vice Admiral Igor Kabanenko: “This is Putin’s war for access to the sea!” The invaders’ plan]. URL: <https://tinyurl.com/ps6yp2xx> [Accessed: 11.11.2025]. [in Ukrainian].

VMS Ukrainy vtratyly u Mariupoli korabel upravlinnia “Donbas” ta MBAK “Kremenchuk”. (2022). [The Ukrainian Navy lost the command ship “Donbas” and the MBAC “Kremenchuk” in Mariupol]. URL: <https://tinyurl.com/543zyzsu> [Accessed: 05.11.2025]. [in Ukrainian].

Zahyblykh myrnykh zhyteliv Mariupolia mozhe buty ponad 22 tysiachi – meriia. (2022). [The number of civilians killed in Mariupol may exceed 22,000 – the mayor’s office]. URL: <https://tinyurl.com/25w5sy3h> [Accessed: 19.11.2025]. [in Ukrainian].

Zakhvachennia ukrainskie korabli i katera v Berdyanske. (2022). [Captured Ukrainian ships and boats in Berdyansk]. URL: <https://tinyurl.com/yt3up2x5> [Accessed: 24.10.2025]. [in Russian].

Zaluzhnyi, V. (ed.). (2022a). *Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (traven 2022 roku)* [Military-historical overview of the Russian-Ukrainian war (May 2022)]. Kyiv: Min-vo oborony Ukrainy; Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrainy, 131 s. [in Ukrainian].

Zaluzhnyi, V. (ed.). (2022b). *Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (cherven 2022 roku)* [Military-historical overview of the Russian-Ukrainian war (June 2022)]. Kyiv: Min-vo oborony Ukrainy; Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrainy, 129 s. [in Ukrainian].

Zaluzhnyi, V., Moisiuk, Ye. & Shaptala, S. (2022a). *Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (liutyi–berezhen 2022 roku)* [Military-historical overview of the Russian-Ukrainian war (February–March 2022)]. Kyiv: Min-vo oborony Ukrainy; Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrainy, 114 s. [in Ukrainian].

Zaluzhnyi, V., Moisiuk, Ye. & Shaptala, S. (2022b). *Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (kviten 2022 roku)* [Military-historical overview of the Russian-Ukrainian war (April 2022)]. Kyiv: Min-vo oborony Ukrainy; Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrainy, 148 s. [in Ukrainian].

Zemsnyaryad “Meotida” bil zatopen v portu Mariupol. (2022). [The dredger “Meotida” was sunk in the port of Mariupol]. URL: <https://tinyurl.com/mr2wkbac> [Accessed: 12.10.2025]. [in Russian].

Oleksandr PAVLIUK

PhD of Military Sciences

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6520-0797>

Ihor FURMAN

Doctor of Historical Sciences, Professor

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3594-5499>

Oleksii CHIRIKALOV

PhD of Historical Sciences

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1939-8322>

**MILITARY ACTIONS IN THE AZOV REGION AT THE BEGINNING
OF THE RUSSIAN FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE
(FEBRUARY–JULY 2022)**

The article examines the specific features of military operations in the Azov region during the initial stage of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation. The balance of forces between the Russian Federation and Ukraine in the Azov operational zone as of February 2022 is presented, and the goals, objectives, and character of naval operations conducted by both sides during the full-scale Russian-Ukrainian war are comprehensively analysed, with particular attention given to the defense of Mariupol in February–July 2022.

The study is based on official operational reports, open-source materials, analytical assessments, testimonies of participants, and information released by intelligence agencies.

The research substantiates the subordinate yet strategically important role of military operations in the Sea of Azov. It demonstrates that the Russian command did not consider these operations as an independent naval campaign but rather as an instrument to support ground offensives, blockade coastal cities, and establish a land corridor to the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea. Control over the Sea of Azov therefore played an auxiliary but critically important role in the implementation of the Russian Federation's overall operational plan in the southern theatre of war.

The role of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine in the defense of Mariupol is also clarified as a factor that constrained enemy maritime activity despite the opponent's numerical and technological superiority. Particular attention is paid to the destruction of the large landing ship Saratov, whose operational and psychological significance extended beyond a purely tactical success and had a deterrent effect on the subsequent actions of the Black Sea Fleet of the Russian Federation in the coastal waters of the Sea of Azov.

The article also analyses the Russian Federation's use of civilian port infrastructure in the Sea of Azov (Mariupol and Berdiansk) as an element of the occupation economy, combining military-logistical functions with systematic appropriation of material resources, unlawful seizure of foreign merchant vessels, and other forms of internationally wrongful conduct.

Keywords: *Russian-Ukrainian war, Azov region, Sea of Azov, Azov operational zone, Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine, Black Sea Fleet of the Russian Federation, maritime blockade, defense of Mariupol, state-sponsored looting.*

Стаття надійшла 26.01.2026

Стаття прийнята до друку 02.02.2026